

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้กำหนด ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและการคุ้มครองทางสังคม ซึ่งเน้นการเสริมสร้างให้คนไทยมีคุณภาพ เป็นคนเก่ง คนดี มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและสามารถปรับตัวให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม โดยมีการพัฒนาคุณภาพในทุกด้าน รวมทั้งด้าน สุขภาพ การศึกษา การเรียนรู้ และการพัฒนาทักษะฝีมือ ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างหลักประกัน ความมั่นคงทางสังคมให้ครอบคลุมประชาชนทุกคนและทุกวัยโดยให้สามารถดำรงชีวิตได้ อย่างเหมาะสมตามอัตภาพ สามารถพึ่งตนเองได้ในระยะยาว รวมทั้งการสร้างให้เกิดความ ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน โดยเฉพาะป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดและ อาชญากรรม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544, น. 38) ใน การพัฒนาของรัฐบาลได้จัดโครงการต่าง ๆ มากมายเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับแรงงาน โครงการหรือกิจกรรมที่จัดขึ้นในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แรงงานเพื่อพัฒนาคุณภาพคนและ คุ้มครองทางสังคมโดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาคุณภาพคนอย่างเกื้อกูลซึ่งกัน และกันทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อมและมนุษย์ เป็นการอยู่อย่างพอมี พอกิน ไม่ฟุ้งเฟ้อ เยื่ออาทรต่อกัน สามารถดำรงชีวิตได้ด้วยทรัพยากรที่มีอยู่ในแต่ละชุมชน ซึ่งทุนทาง สังคมมีส่วนช่วยในการพัฒนาเช่นกัน เพราะทุนทางสังคมเป็นการร่วมคิดร่วมทำของแรงงานเพื่อ เป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วม มีความเอื้ออาทรต่อกันในวัฒนธรรมที่ดีงามและให้สังคมมีความยั่งยืน สมดุลและแรงงานมีคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่ายให้ทุนทางสังคม พัฒนาขึ้น

ทุนทางสังคมต้องมีความสมดุลกันระหว่างการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แรงงานไม่ว่า จะเป็นทุนมนุษย์ ซึ่งมีบทบาทในการพัฒนาประเทศโดยได้รับการพัฒนาในทุกด้าน อาทิ ด้านสุขภาพให้มีสุขภาพที่แข็งแรงสามารถดูแลตนเองได้ ด้านจิตใจ เป็นคนมีจิตใจดี มีน้ำใจ ความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ด้านสติปัญญา มีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองและเรียนรู้ ร่วมกันเป็นกลุ่มอย่างต่อเนื่อง ทุนที่เป็นสถาบัน มีบทบาทในการสนับสนุนให้เกิดการรวมพลังของ

คนในชุมชนและสังคม โดยอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานในสังคมที่จะหล่อหลอมให้คนรู้จักสิ่งไหนดีสิ่งไหนไม่ดีและทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม สถาบันศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน ช่วยทำให้คนมีจิตใจดี สถาบันการเมืองการปกครองเป็นสถาบันที่ดูแลให้สังคมอยู่ในระเบียบและให้คนในสังคมปฏิบัติตามกฎระเบียบร่วมกัน อีกทั้งสถาบันการศึกษาเป็นที่สร้างความรู้ควบคู่กับพัฒนาคุณธรรมแก่คนในสังคม ทูตทางปัญญาและวัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมานานและได้รับการยอมรับในสังคมนั้น ส่วนภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นการดำเนินชีวิตที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษและเป็นหลักเกณฑ์ในการกำหนดคุณค่าและจริยธรรมในสืบทอดกันมายาวนานทำให้เกิดความรู้ที่หลากหลายโดยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ (กิตติศักดิ์ สีนธุนิช, 2549) ซึ่งทูตทางสังคมเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาคุณภาพคน เป็นการเปลี่ยนความคิดและการปฏิบัติของบุคคลให้อยู่ในศีลธรรมโดยที่จัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง ซึ่งสามารถช่วยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ และทำให้งานมีประสิทธิภาพรวดเร็วมากขึ้นและช่วยให้เกิดการจารีตประเพณีที่ช่วยเสริมให้แรงงานเข้มแข็ง

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของแรงงานให้มั่นคงและสามารถพึ่งตนเองได้เพื่อให้แรงงานมีคุณภาพและทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งนั้นต้องมีการพัฒนาคนและการคุ้มครองทางสังคม ดังนั้นรัฐบาลได้จัดสรรโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ มากมายเพื่อช่วยในการพัฒนาคุณภาพคนและการคุ้มครองทางสังคมให้ดีขึ้น เช่น โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง การจัดทำแผนชุมชน โครงการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า 30 บาทรักษาทุกโรค โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ การพัฒนาฝีมือแรงงานโดยการยกระดับทักษะในการพัฒนาฝีมือแรงงานให้ได้มาตรฐานต้องสอดคล้องกับความต้องการของนายจ้างและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ซึ่งสามารถช่วยเพิ่มโอกาสคนที่ไม่มียานทำให้มีงานทำส่วนคนที่มียานทำอยู่แล้วเป็นการเพิ่มความสามารถในด้านทักษะ ฝีมือให้มีมาตรฐานสูงขึ้น การคุ้มครองทางสังคมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นเพื่อที่จะได้เป็นหลักประกันให้แรงงานทุกวัยโดยสร้างความมั่นคงในชีวิตและสังคม ความเสมอภาคในทางสังคม โครงการการแก้ไขปัญหาความยากจน การบริการจัดหางานและแนะแนวอาชีพ เป็นต้น ความเข้มแข็งของแรงงานนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับโครงการที่รัฐบาลได้จัดสรรให้เพียงอย่างเดียวแต่มาจากการพึ่งพาตนเอง ความเอื้ออาทรต่อกัน การอยู่อย่างพอมือพอกิน รวมทั้งการสนับสนุนทางสังคม ในการสนับสนุนทางสังคมนั้นเป็นการช่วยเหลือจากบุคคลอื่น ซึ่งในความช่วยเหลือนั้นเป็นการตอบสนองของความต้องการ

เป้าหมายที่วางไว้หรือสามารถช่วยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาความยากจน ปัญหาอาชญากรรม เป็นต้น

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของแรงงานมีผลต่อในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ประชาชนในชุมชนบางชนวนมีความเอื้ออาทรต่อกันและดำรงชีวิตอยู่อย่างเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประชาชนในชุมชนบางชนวนได้มีโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ เช่น โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โครงการกองทุนหมู่บ้าน โครงการ SME โครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการ โครงการการพัฒนาอาชีพเพื่อขจัดปัญหาความยากจน การจัดทำแผนชุมชน เป็นต้น การดำเนินงานโครงการดังกล่าวมีวัตถุประสงค์หลักที่มุ่งให้เกิดผลสัมฤทธิ์ คือ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากให้เกิดการสร้างงานและสร้างรายได้ เพื่อแก้ไขปัญหาขั้นพื้นฐานแก่ประชาชนในการเข้าถึงบริการด้านเงินทุนในระบบและการได้รับบริการด้านสุขภาพ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนมีความเข้มแข็ง มีศักยภาพมากขึ้น สามารถพึ่งตนเองและมีส่วนร่วมการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2547, น. 11) ซึ่งโครงการที่หน่วยงานรัฐบาลจัดสรรให้ชุมชนบางชนวนส่วนมากได้รับความร่วมมือจากประชาชนในชุมชนเป็นอย่างดีทำให้เกิดความประสบความสำเร็จในโครงการไม่ว่าจะเป็นโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น รวมทั้งช่วยให้สภาพความเป็นอยู่และความปลอดภัยในชุมชนดีขึ้น โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ช่วยสร้างเอกลักษณ์ของสินค้าให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้นจากการรวมกลุ่มพัฒนาอาชีพ การสร้างเครือข่ายและการบริหารจัดการที่เป็นระบบมากขึ้น ทั้งยังสามารถสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกเพิ่มขึ้น มีงานทำมากขึ้น ขณะเดียวกันชุมชนมีความสามัคคีและเอื้ออาทรต่อกันมากขึ้น และช่วยบรรเทาปัญหาทางสังคมอีกทางด้วย เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2547, น. 21-23) ถึงแม้รัฐบาลจะจัดสรรโครงการต่าง ๆ ในชุมชนบางชนวนก็ยังมีปัญหาในชุมชนบางชนวน จังหวัดนนทบุรี ซึ่งประกอบด้วย ที่อยู่อาศัย จำนวน 117 คน หนี้สินในระบบและนอกระบบ จำนวน 79 คน ที่ดินทำกิน จำนวน 38 คน ถูกหลอกหลวง 2 คน นักศึกษาต้องการงานทำที่เหมาะสม จำนวน 1 คน อื่น ๆ จำนวน 17 คน (ที่ว่ากรอำเภอบางกรวย, 2549) จากปัญหาต่าง ๆ หน่วยงานรัฐบาลมีส่วนช่วยไกล่เกลี่ยเพื่อให้ปัญหาลดน้อยลง หน่วยงานรัฐบาลได้แก้ไขปัญหาระยะยาวเรื่องความยากจนโดยการจัดฝึกอาชีพระยะสั้น เช่น การซ่อมโทรศัพท์มือถือ การนวดฝ่าเท้า การประดิษฐ์ดอกไม้จากกระดาษสา การทำผัดไทย-หอยทอด การทำน้ำเต้าหู้-ปาต่องโก๋ การทำขนมชั้น การทำขนมกุยช่าย การทำไส้อั่วสมุนไพรร

การรื้อยเครื่องประดับ การเสริมสวย (แต่งหน้า) การทำกรอบวิทยาศาสตร์ (ที่ว่าการอำเภอ บางกรวย, 2549) ซึ่งในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ทำให้แรงงานมีความเข้มแข็งขึ้นโดยแรงงานสามารถ เข้าถึงโครงการหรือบริการของรัฐบาลที่จัดสรรให้ โครงการหรือบริการที่รัฐบาลจัดสรรให้ นั้น สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับแรงงานอย่างสมดุล และพึ่งพาตนเอง ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งแรงงานนั้น คือ การที่แรงงานสามารถเข้าถึง บริการหรือโครงการที่รัฐบาลจัดสรรขึ้น ซึ่งโครงการต่าง ๆ สามารถช่วยลดปัญหาและเสริมสร้าง ความเข้มแข็งให้แรงงานมีส่วนร่วมและสามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้ สำหรับชุมชนบางขุน จังหวัดนนทบุรี เป็นชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการพึ่งพาตนเองจึงทำให้สนใจที่ศึกษาการ พึ่งพาตนเองของแรงงาน

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการเข้าถึงโครงการหรือบริการในชุมชนของแรงงานชุมชนบางขุน
2. เพื่อศึกษาความสามารถในการพึ่งตนเองของแรงงานในชุมชนบางขุน จังหวัด นนทบุรี
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเข้าถึงบริการในชุมชนกับการพึ่งตนเองของ แรงงานในชุมชนบางขุน

ขอบเขตของการศึกษา

1. ขอบเขตด้านประชากร ศึกษาแรงงานในชุมชนบางขุน จังหวัดนนทบุรี 191 ครั้วเรือน โดยครัวเรือนละ 1 คน คือ หัวหน้าครอบครัวหรือผู้แทนหัวหน้าครอบครัว
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาโครงการหรือบริการหรือกิจกรรมในชุมชนบางขุน ความคิดเห็นของแรงงานต่อการใช้ประโยชน์จากโครงการหรือบริการหรือกิจกรรมที่รัฐบาลจัดสรร การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของรัฐ การพึ่งตนเองของแรงงานในชุมชนบางขุน และการศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยการเข้าถึงบริการในชุมชนกับความสามารถใน การพึ่งตนเองของแรงงาน

3. ขอบเขตแนวคิดที่ใช้วิเคราะห์ มีปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งต่อการพึ่งตนเองของแรงงาน ประกอบด้วย ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนและการคุ้มครองทางสังคมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2550) ในยุทธศาสตร์ดังกล่าวทำให้รัฐบาลจัดสรรโครงการต่าง ๆ เพื่อให้แรงงานสามารถพึ่งตนเองได้และช่วยแก้ไขปัญหาในด้านต่าง ๆ การสนับสนุนทางสังคมมีผลทำให้สามารถบรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมแบบพึ่งพาซึ่งกันและกัน ซึ่งช่วยบรรเทาความรุนแรงของปัญหาหรือป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบการพึ่งตนเองเป็นการมองปัญหาและค่อยตัดสินใจด้วยตนเอง การมีส่วนร่วมทางสังคมสามารถแก้ปัญหาได้อย่างถูกวิธีและเสริมสร้างแรงงานให้สามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวทำให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ เช่น มีรายได้เพียงพอ มีสุขภาพแข็งแรง มีงานทำ มีความรู้ฝีมือและศักยภาพในการทำงาน ครอบครัวมีความอบอุ่น เป็นสมาชิกกลุ่มและองค์กรครัวเรือน เป็นต้น

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

1. แรงงาน คือ หัวหน้าครัวเรือนหรือผู้แทนหัวหน้าครัวเรือนที่ทำงานภายในและภายนอกชุมชนเพื่อหารายได้และอาศัยอยู่ในชุมชนอำเภอบางขนุน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

2. ความเข้มแข็ง คือ แรงงานมีการรวมตัวกันเป็นปึกแผ่น มีภาวะผู้นำ คิดร่วมกันและร่วมกันแก้ไขปัญหา ร่วมกัน โดยสามารถดำรงชีวิตและพัฒนาไปอย่างเหมาะสมตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่รวดเร็ว สามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่ต้องขอความช่วยเหลือจากภายนอกมีส่วนร่วมทางสังคม ได้รับการสนับสนุนทางสังคม

3. การเสริมสร้างความเข้มแข็ง คือ บริการหรือโครงการที่รัฐบาลจัดสรรขึ้น ได้แก่ การยกระดับการศึกษาในระดับมัธยมตอนต้นขึ้นไป พัฒนาฝีมือแรงงาน สร้างหลักประกันให้คนทุกวัย การมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ปัญหา การปฏิรูปด้านสาธารณสุข

4. ความสามารถในการพึ่งตนเอง คือ แรงงานสามารถพึ่งตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยไม่เป็นภาระของชุมชน สามารถนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตมากที่สุด โดยทำให้แรงงานในชุมชนมีสุขภาพอนามัยที่ดี มีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ สามารถพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจและสัมพันธภาพและความอบอุ่นในชุมชน/ครอบครัว

5. การเข้าถึงโครงการหรือบริการหรือกิจกรรมในชุมชน คือ การที่แรงงานในชุมชน บางชุมชน จังหวัดนนทบุรีรับรู้ข้อมูลข่าวสารของโครงการหรือบริการหรือกิจกรรม สามารถนำโครงการหรือบริการหรือกิจกรรมที่รัฐบาลจัดสรรมาใช้ประโยชน์ การมีส่วนร่วมในโครงการหรือบริการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนและได้รับการสนับสนุนทางสังคม

6. โครงการหรือบริการหรือกิจกรรมของรัฐ คือ โครงการหรือบริการหรือกิจกรรมที่ รัฐบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบลบางชุมชนเป็นผู้ริเริ่มโดยเขียนแผนยุทธศาสตร์และแผนพัฒนา สามปีขององค์การบริหารส่วนตำบลบางชุมชนเพื่อใช้เป็นแผนยุทธศาสตร์ต่อไป ซึ่งแผนพัฒนาสามปี ต้องมีความสัมพันธ์กับงบประมาณประจำปี หัวหน้าโครงการหรือบริการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ เกิดขึ้นในชุมชนบางชุมชนนั้นมาจากรัฐบาลเป็นผู้จัดสรรงบประมาณโดยองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผู้รับผิดชอบด้านบริหาร